

CH. GUILBERT:
„JESZCZE POLSKA
NIE ZGINĘŁA“.

(Slika umirajočega legionarja
v poljskem muzeju
v Rapperswilu.)

V MUZEJU EMIGRANTOV.

Spisal dr. Evgen Lampe.

Veliki tok tujskega prometa je v poletnih mesecih obrnjen na Švico. Nebotične, z večnim snegom odete gore, mrki ledniki, do katerih tihote prodira melodično zvonjenje pasočé se živine, bujno zelene doline z bistrimi vodami in prijaznimi jezери, in slednjič udobni gostoljubni hoteli vabijo tujce iz vseh delov sveta, da si poleti ohlade živce in se nasrkajo planinskega zraka v tej čudovito lepi deželi.

Hladila je bilo pač dovolj letos — še nekoliko preveč. Hotelirji so tožili, da ne pomnijo tako mrzlega poletja, hribolazci so plašno gledali na zasnežene vrhove, kadar so jih sploh mogli videti iz oblakov in meglâ, in poljedelec je tožil, da od mraza trpi paša v visokih planinah. In potem še ta nesrečni barometer, ki je cinično kazal lepo vreme ravno takrat, ko se je vsul najhujši dež!

V takih razmerah je bolje, da ostaneš v dolini in da iz varnejšega zavetja izletiš v višave, kadar se utrudijo oblaki s svojo radodarnostjo in puste za kratek čas prodreti solničnim žarkom.

V Curihu sem vedril. To cvetoče mesto ob krasnem jezeru je prava slika podjetnosti in pridnosti švicarskega prebivalstva. Široka ulica od kolodvora do jezera je res velikomestna in istotako trgovine ob njej, ki vabijo z mičnimi izložbami. Tuintam zagledaš mladega fanta s puško na rami. On se gre prijaviti poveljstvu, da kot svoboden Švicar na hribih s svojo risanico straži domovino. Švicar je ponosen na svojo neodvisnost, in ta je celo mnogovrstna, ker je vsak kanton državnica zase. Vse se voli na šest let — od učitelja do

sodnika in občinskega pisarja. Ko se je napovedal nemški cesar na obisk, da si ogleda švicarske vojaške vaje, je bila prva misel, ki jo je pograbilo švicarsko časopisje: Kaj pa hoče? Pa ne, da bi Viljem zasedel nemški del Švice! Dokazovali so mu, da bi nemško državo le oslabil, ako bi poleg Alzacije in Poljske dobil še kos Švice, ki bi mu naredila več preglavice, kot oni dve. Zavezni predsednik Forrer je v svojem nagovoru na nemškega cesarja tudi krepko udaril na samozavestno struno.

A danes mi je na misli druga stvar, ki je kakor romantična vizija zasijala v moje švicarsko bivanje.

Ko sem zjutraj pogledal skozi okno, me je razveselil nekoliko milejši pogled na nebo. Sicer se ni dalo prav razločiti, kje je solnce in ali ga je sploh kaj, a bilo je vsaj upati, da se bodo ta dan vremena Švicarjem zjasnila.

Krenil sem k jezeru, koder hitri parniki množice izletnikov prevažajo od brega do brega. Ne imenujejo jih zastonj „lastovke“. Kakor tiček od strehe do strehe, leti tak parnik od pristana do pristana. Jezero je podolgasto, od ene podolžne strani se smejejo vile in nasadi na drugo. Tako gosto so posejani breгови z letovišči in lepimi vasmí, da se zdi, kot bi mesto ob koncu jezera z obema rokama objemalo to čisto, sinjo vodico, v kateri reka Limat, prihitevša z visokih planin, koplje svoje valove in okrepčana hiti dalje.

Vožnja po jezeru je kratkočasna in polna mičnih prizorov, ki se naglo menjavajo, ko parnik

pristaja ob bregovih sedaj na levo, sedaj na desno. Cilj naše vožnje je Rapperswil, prijetno mesto s kakim polčetr tisočem prebivalstva, ki na ozkem polotoku seza v jezero, deleč obrežje v dve luki. Nad mestom se dviga strmi stari grad,

POLJSKI MUZEJ V RAPPERSWILU
OB CURIŠKEM JEZERU.

prava srednjeveška viteška postava. V restavraciji ob jezeru se okrepčamo in nato krenemo po mestecu navzgor. Na grad vodijo jako lične stopnice, ki me spominjajo nekoliko na slikovite stopnice iz Španskega trga k cerkvi presv. Trojice v Rimu. Na desno lepa katoliška cerkev, na levo starinska grajska vrata, resna in molčeča. Strmo se dvigata grajska stolpa, po ozkem hodniku, ki ga je nekdanj branila viteška sulica proti zunanjim sovražnikom, stopamo med sivimi zidovi navzgor do prijaznega, s stoletnimi, ogromnimi lipami zasenčenega dvorišča. Na levo in desno globoko doli se blešči jezero, lepe steze vabijo k šetnji navzdol po strmem bregu, srne in jeleni se pasejo ob pobočju in zvedavo gledajo tujca. Oko se ustavi ob daljnih gorah, iz jezera pa raste bujno zelenje sočnih pašnikov in se smejejo vinogradi solncu nasproti.

Ko se oko navžije te lepe božje prirode, se obrne nazaj v temni, resni grad. Nad vrati te pozdravi — grb nekdanje Poljske.

Tu je muzej izgnancev, dom begunov.

Ni naroda, na katerega značaj bi zgodovinska tradicija tako vplivala, kakor je poljski. V preteklosti so vsi ideali Poljakov, in spomin govori najglasneje v njihovem narodnem delu. S sedanjostjo se ne morejo spraviti, le preteklost jim je živa pred očmi, in iz tega kontrasta proti realnosti izhaja utopični megleni mesianizem. Neutešljiva boleost radi izgubljene svobode in samostojnosti govori tudi glasno iz poljskega muzeja v Rapperswilu, koder je zbrano vse, kar more hraniti in oživljati spomin na dneve poljske slave in pieteto do padlih borilcev za poljsko neodvisnost.

Bilo je v prvi tretjini prošlega stoletja, ko se je vršila velika politična emigracija poljska. Živi so bili v izseljencih domovinski ideali in vroča nada, da se dvigne Poljska zopet iz ponižanja. Kdor je bil na Kościuszkovem „Kopcu“ pri Krakovu, ki so ga nosili in nasipali Poljaki in Poljakinje s svojimi rokami, ima nekaj pojma o velikem navdušenju, ki je oživljalo ves narod. Ponižana Poljska je hotela zbrati spomine na svojo slavo za potomce, ki se naj ogrevajo ob teh zbirkah, da ne pozabijo velikih zgledov, ki so jih dali v težkih in nesrečnih borbah poljski sinovi. Tako se je rodila misel poljskega narodnega muzeja. Pa kje naj zraste ta spomenik minulih dni? V nobeni onih držav, ki so si Poljsko razdelile, mu niso našli in ne iskali mesta. Najprej so hoteli v Franciji najti streho za zbirko rodoljubnih relikvij, katerih niso zaupali domači zemlji pod novimi vladarji. Tako so se bali, da ne bi sovražna roka uničila skrbno varovanih spominkov na poljske slavne može, da so jih nesli daleč proč iz domovine. A toliko časa ni prišlo do trajne ustanove, dokler se ni lotil stvari energični grof Vladislav Broel-Plater, ki je izbral stari grad rapperswilski v kantonu St. Gallen. Romantičen kraj za romantično misel! Sivo zidovje s srednjeveškim stolpom, podobno starim viteškim oklepom po muzejih, res soglaša z idejo zgodovinske zbirke.

A bilo je treba grad popraviti, in to je stalo mnogo denarja, ki se je le s težavo dobival. Leta 1870. je grof Broer Plater sklenil z občino pogodbo, po kateri se prizna „zgodovinski muzej poljski“ kot „last naroda poljskega“, ki bodi slika Poljske v „zgodovinskem, znanstvenem, lepovslovnem in umetniškem oziru“. Pozneje se je seveda morala lastnina natančneje določiti, in danes predstavlja „poljski narod“ kot lastnika nekaj od društva izvoljenih domoljubov poljskih.

Sedaj pa stopimo skozi grajska vrata pod grbom jagelonskim!

Sredi grajskega dvorišča se dviga železen stebber, takozvana „kolumna barska“, na katere postavu so vklesani glavni dogodki iz stoletnih borb poljskih. Mirno in resno je tu kakor v pokopališki kapeli. Visoko strme zidovi proti nebu, temnozeleni bršljin se vzpenja ob stenah iz sekanega kamena, skoro slišiš frfotanje bronaste ga orla iznad stebra.

Skozi vežo vstopimo po stopnicah v veliko dvorano s kipi in portreti slavnih Poljakov: kraljev, umetnikov, pisateljev, vojskovodij. Ob stenah vise velike slike, deloma izredne umetniške vrednosti, ki predstavljajo večinoma prizore iz poljske zgodovine. Eliaszeva „Matka Jagiełłonów“, Rosenova „Bitka pod Stoczkiem“, Brandtova „Obrona zaścianka“, Lampkejeva „Karol X. pod Warszawą“, Ciesielskiego „Chryst (Krst) Litwy“, Fleuryjeva pretresljiva slika „Poulični boj dne 8. maja v Varšavi“ itd. so večinoma že znane po številnih reprodukcijah. Prav iz poljske duše je zajel J. Marzynski svojo „Poljsko“. Na tleh leži krasna žena, prikovana na zemljo z železnimi okovi. Krona ji je zbita z glave. Trije jastrebi prilete nad njo in ji trgajo bele prsi. Ona pa gleda v nebo. Tam iz nebeškega sijaja zre na njo kronana Mati Božja, roke sklenjene z izrazom najbridkejšega sočutja, Kristus pa z visoko dvignjeno roko kaže navzgor k rešenju. Nad poteptano „Poljsko“ pa se dvigata z zemlje proti nebu dve alegorični postavi: Knez in škof plavata kvišku v polnem ornatu kot zveza med nebom in zemljo. Cerkev in državna samostojnost bosta osvobodili in dvignili teptano in razmesarjeno Poljsko.

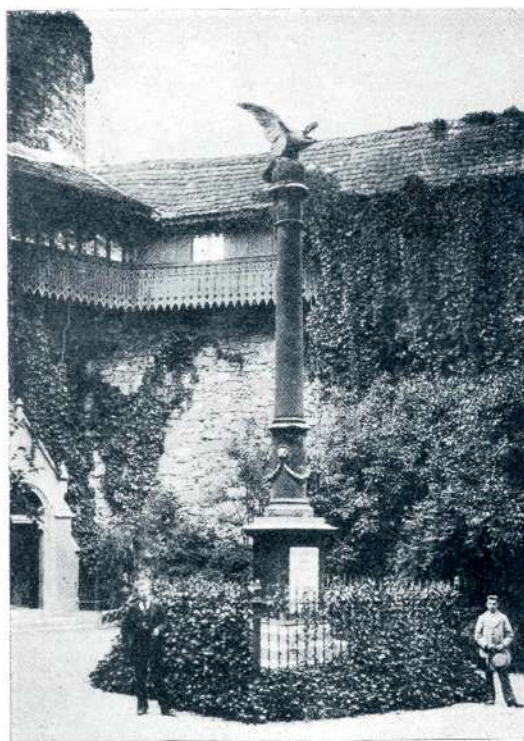
Ta ideja se še večkrat ponavlja. Poljsko predstavljajo kot Prometeja, priklenjenega na skalo; trije orli ji kljujejo telo. Drugod jo zopet vidimo kakor Kristusa pribito na križ.

Ko se ogledamo po dvorani, vidimo stare zastave. Eno so poslali iz Anglije, spremljano od adrese s 100.000 podpisi. Izkopine in drugi spominki polnijo to dvorano, iz katere gremo po stopnicah v prvo nadstropje. Portretna dvorana je polna slik. Podobe poljskih kraljev, pesnikov in narodnih herojev izvirajo od priznanih umetnikov, vmes je tudi en Rubens. Kipi, medaljoni, plakete, miniature so zbrane v velikem številu. Od poljskih kraljev vidiš najrazličnejše ostanke: čaše, ročne lekarne, tobakere, servise, križe, oltarčke, vaze, pipe, redove, ure, črnilnike in bogve kaj še. Odtod stopim v zbirko uniform. Razne monture, ki so jih nosili poljski vojaki v lastni in v službi tujih držav, so tu zbrane. Gene-

ralske, kapitanske in preproste čapke iz začetka osemnajstega stoletja, ožnorane suknje z zlatimi in srebrnimi naramniki, cele obleke topničarjev in ulancev stoje tu med zastavami poljskih legij, ki so jih Poljakinje okrasile z umetnim vezenjem. Dalje stopim v „orožno dvorano“. Rapirji, hebarde, šlemi, meči, pištole, stare puške vseh oblik se vrste kakor v kakem velikem orožnem muzeju, samo s to razliko, da je večinoma znan tudi bivši lastnik dotičnega orožja. Tu je na primer „mameluška sablja“ kneza Poniatowskega, ki jo je daroval Napoleon, sablja darovana Stanislavu Poniatowskemu v spomin na zaprisego konstitucije dne 3. maja itd.

Dalje so razstavljeni deloma v originalih, deloma v posnetkih v posebnih skupinah dela treh slavnih poljskih umetnikov: Falcka, Chodowieckega in Grotggera, posebno sobo ima kipar Lenartowicz.

V drugem nadstropju obsega največ prostora biblioteka, ki je namenjena skoro izključno le za „polonica“, zlasti za gradivo, ki se tiče emigracije

BARSKI STEBER NA GRAJSKEM DVORIŠČU.

in vojsk za neodvisnost. 55.000 knjig, 12.000 rokopisov, 20.000 tiskanih risb, 1000 map, 1200 glasbenih proizvodov, 8000 fotografij in 2200 originalnih risb je zloženih v omarah in predalih.

Posebno interesantni sta sobi, ki hranita zbirko spominov na Kościuszka in na Kopernika.

Po teh dveh imenih je poljski narod najbolj zaslovel in dobil svoje tipično [mesto v svetovni zgodovini. Z nepopisno pieteto so Poljaki zbrali vse, kar je ostalo od hrabrega „Nacelnika“. Tujcu se zdi skoro smešno, ako vidi zbrane take

KOŚCIUSZKOVA SOBA
V RAPPERSWILSKEM MUZEJU.

malenkosti, kakor gumbe, rute, biljardne palice, šahove deske, tobakere, pipe, svetilke, ki so shranjene in katalogizirane za vse čase samo zato, ker so bile v rokah Kościuszkovih. A v resnici je vse drugače.

Poleg mene je bila večja družba v muzeju, ki se je raztresla po sobah. Bili so Nemci, Francozje, Srbi in Poljaki, kakor sem razložil po govoru. Poljska družba se ni mogla ločiti iz Kościuszkove sobe. S katalogom so iskali vsako malenkost in jo ogledovali z največjim zanimanjem. Oseba, ki živi v človeški domišljiji samo kot idealna, nejasna senca, postane konkretna in pridobi takorekoč na telesnosti, ako zagledamo le najmanjšo stvar, ki je bila ž njo kdaj v realni zvezi. Domišljija in spomin dobita trdno oporo in ustvarita krepek pojem. Ta dušeslovna posebnost je podlaga kultu relikvij.

Ogledamo si posteljo, na kateri je Kościuszko umrl, sedlo, na katerem je jahal, njegov pečatnik, celo ploščico, na kateri je barve pripravljaj za

risbo, ne pozabimo britve in preluknjane zastave in celo ne francoskega asignata iz l. 1794. in prestopimo v drugo sobo, ki je posvečena spominu slavnega zvezdoznanca, kanonika Kopernika. Direktnih spominkov na Kopernika je seveda manj, pač pa obilo slik, medaljonov, astronomskih aparatov in pa stare izdaje njegovega dela „De revolutionibus orbium coelestium“. Ena slika kaže Kopernika, kako v Vatikanu pred papežem Aleksandrom VII. razlaga zboru učenjakov svojo teorijo.

Še više stopimo v tretje nadstropje. Tu je pa oddelek Mickiewiczev. Zopet polno slik in stoterih podrobnosti, med njimi lesena podobica Matere Božje, izrezljana od kmetiškega umetnika poljskega. Predvsem nas zanimajo pesnikovi avtografi.

Najlepši prostor pa zavzema velika galerija slik, v kateri vidimo res izborna dela. Imena Matejko, Kossak, Ajdukiewicz, Piotrowski poleg

KRIPTA S KOŚCIUSZKOVIM SRCEM.

mnogih drugih jamčijo za dragocenost te zbirke, v kateri zanimajo zlasti narodopisne, zgodovinske in simbolistične podobe.

Še ene sobe ne pozabimo! Ob strani je interesanten oddelek „prijateljev Poljske“. Portreti in avtografi najrazličnejših mož, ki so kakorkoli

izrazili svoje simpatije poljskemu narodu, so tu zbrani. Človek se zavzame, ako vidi tu v pisani družbi Pija IX. in Garibaldija, Lamennaisa in Karla Marxa, Washingtona in Viktorja Hugona, Lafayetta in Herzena. Cela zgodovina 19. stoletja se nam v naglih slikah zvrsti pred očmi, ko čitamo lastno-ročna pisma mož, ki so se borili za najrazličnejše ideje. Marx piše s čedno, skrbno pisavo, da želi poljske revolucije, ki naj stare tri militaristične vevlasti Avstrijo, Nemčijo in Rusijo. Garibaldi piše snažno, kakor kak priden dijak. Poleg nje pošilja svoj pozdrav pesnik Victor Hugo, ki piše s kolom ogromne črke in izliva potoke črnila po razdrapanem papirju. Romantični lirik je po pisavi stokrat bolj divji kakor oba revolucionarja skupaj — revolucionar peresa in revolucionar sablje. Kar zamenjal bi jih . . .

Časa imam dovolj za take primere, kajti zunaj se je stemnilo. Krasni razgled skozi okno na jezero je zastrt in močno bobnanje po strehi nam naznanja, da se je vsula debela toča. Mirno je v

gradu, tiho kot v grobu, resno gledajo s sten slovtveniki in generali, zunaj pa padajo debela zrna in odskakujejo od strehe. Toča brez usmiljenja bije po vinogradih in pašnikih, po jezeru in vrtovih. Z grajskih lip pada odkleščeno listje in srne se skrivajo v grmovju pred rezkim bliskom.

Pravo razpoloženje za tak muzej! Poljske ne razume, kdor se ni vglobil v tajnosti njenih bolečin.

V lepem mavzoleju je shranjeno srce Kosciuszko. Skozi skromen gotski portik stopimo do azurnih steklenih vrat, ki vodijo do kripe. V okrogli kapelici smo, s stene nas pozdravlja prijazna podoba „Kraljice Poljske“, Matere Božje čenstohovske, pod njo na sredi kapelice pa stoji urna, ki hrani srce „Naczelnika“. Tu je našlo mir srce, ob katerem so se vžgala nešteta druga srca.

Ko stopiš zopet na plan, se razgrne okoli tebe jasen, širen razgled na vse strani. A kar si videl in čutil v starem gradu in v poltemni kripti, te spremlja kot nepozabna simfonija čuvstev, spominov in barv.

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Ponovno prodiranje Angležev; Frobisher, Davis.

(Dalje.)

Ker odkritja Cabotova ob obali amerikanski niso bila prinesla pričakovanih uspehov, poti v Azijo, zlata in srebra ter dragih kamenov, so Angleži pozabili na severozahod in težko je bilo nanovo vzbuditi zanimanje za to pot. Jeklene volje je bilo treba, da se je odpravila nova ekspedicija iskat prehoda v Azijo. Celih petnajst let se je trudil mladi mornariški častnik Martin Frobisher, preden je mogel izvesti svoj načrt, obnoviti poizkuse slavnega Italijana. Bil je prepričan, da bo mogel rešiti nalogo, iskal je sredstev. Pomagal mu je sir Gilbert z razpravo o severozahodni pasaži, z razpravo enake vsebine tudi neki Willis, zanimanje se je poživilo, kraljica Elizabeta je bila podjetju prijazna, grof Warwickški, ugledna oseba na dvoru, je dobil denarja, nekateri zasebniki so priskočili, in šlo je. V letih 1576—1578 je potoval Frobisher trikrat proti Severozahodni Ameriki, vselej z namenom, priti vendar enkrat do zlata bogatega Kitaja. Leta 1576. je imel s seboj dve ladjici po 15 ton, „Mihaela“ in „Gabriela“, ter še neko pinaso — manjšo ladjico — z 10 tonami, posadka je štela

vsega skupaj 35 mož. Začetkom junija so odšli, 11. julija zagledali južno točko grenlandsko, nastal je vihar, pinasa se je potopila z blagom in moštvo, Mihael se je zbal in zbežal na Angleško, mornarji njegovi so trosili doma vest, da se je potopil tudi Gabriel in z njim da je utonil Frobisher in ostalo moštvo. A Frobisher je nadaljeval pot preko današnje „Davisove Ceste“ in pristal ob obali Baffinove Dežele. Predgorje je bilo tu, imenoval ga je kraljici Elizabeti na čast, severno je zagledal drugo predgorje, med obema se je raztezala daleč v deželo široka morska cesta, imenovana danes po Frobisherju. Led, ki jo je pokrival, je kmalu izginil, in pogumni častnik je jadrал šestdeset ur v smeri proti zahodu ter bil prepričan, da je dobil prehod do Azije. Danes vemo, da je ta domnevana cesta samo zagata ob Baffinovi Deželi. S težavo so se izkrkali, ker so bili pristani in bregovi obrobljeni z ledom, a Frobisherju je bilo na tem, da se prepriča o lastnostih nove pokrajine in zapovedal je mornarjem, „naj mu prineso kaj živega ali mrtvega, rastline ali kamene, v znak osvojitve dežele po kristjanih.“